

Studia o teatrze polskim i żydowskim

Książka „Polska >>Szulamis<<. Studia o teatrze polskim i żydowskim” wydana przez Akademię Teatralną im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie autorstwa profesor Anny Kuligowskiej-Korzeniewskiej, to zebrane w jednym tomie rozprawy i artykuły poświęcone teatrowi i dramatowi żydowskiemu oraz ich związkom z kulturą polską.

Ilustracją tych związków jest tytuł książki. Albowiem pierwszym dramatem żydowskim przetłumaczonym na język polski przez Izraela Bernasa i zagranym w roku 1887 przez zespół polski pod dyrekcją antreprenera Jana Szymborskiego była „Szulamis” autorstwa Abrahama Goldfadena.

Książka dzieli się na cztery części. Pierwszą, zatytułowaną „Przeszłość i teraźniejszość” otwiera tekst „Teatr żydowski na ziemiach polskich (do roku 1939)” powstały na zamówienie dr Zofii Borzymińskiej z Żydowskiego Instytutu Historycznego. Opracowanie ukazuje dzieje zawodowych teatrów żydowskich począwszy od XIX wieku, kiedy to w Europie Wschodniej zaczęły powstawać pierwsze zawodowe zespoły teatru żydowskiego. Pierwszy profesjonalny teatr żydowski w Europie Wschodniej powstał w Warszawie w latach 1837-1839. Profesor Kuligowska-Korzeniewska na prawie stu stronach ukazuje dzieje zawodowych teatrów żydowskich począwszy od dramatów wystawianych w Warszawie sali tanecznej szynku Pod Trzema Murzynami oraz w budynku przy placu Muranowskim, występów w Warszawie śpiewaków Brodzkich, dziejów zespołu „Teatru Izraelskiego”. Opisuje także działalność „ojca sceny żydowskiej” - Abrahama Goldfadena a także zasługi Abrahama Izaaka Kamińskiego: wprowadzenie na scenę Ester Rachel Halpern (Kamińskiej), wznowienie przedstawień żydowskich w Warszawie w roku 1905, urządzenie w 1913 r. przy ulicy Oboźnej w Warszawie teatru Kamińskiego, który działał do 1935 r. W opracowaniu znalazły się opisy przedstawień polskojęzycznych, których bohaterami byli Żydzi a także opisy przedstawień pisarzy żydowskich, którzy pisali utwory w języku polskim (Marek Arnsztein, Szalom Asz). Obok dziejów teatru żydowskiego w Warszawie omówienie zawiera także rzut oka na dzieje tego teatru w Galicji (Kraków, Lwów), Łodzi, Lublinie, Wilnie.

Warszawa w okresie międzywojennym była największym ośrodkiem teatru żydowskiego na świecie. Nic zatem dziwnego, że w opracowaniu opis żydowskiego życia teatralnego w Warszawie zajmuje poczesne miejsce (teatry: Centralny,

Elizeum, Wenus, Kamińskiego, Scala, Nowości, teatry dzielnicowe, artystyczne: Trupa Wileńska, Warszawski Żydowski Teatr Artystyczny [WIKT], Teatr Młodych [Jung Teater], Teatr dla Młodzieży [Folks un Jugnt-Teater]).

W części pierwszej znalazł się także artykuł o Bogumile Dawisonie, pierwszym w dziejach polskiego teatru aktorze pochodzenia żydowskiego, który zaczynał karierę w Warszawie, ale sławę zdobył w niemieckich teatrach. Kolejny tekst to referat z konferencji w Bibliotece Narodowej w Warszawie w 2006 r. „Kamińscy: Abraham Izaak i Ester Rachel” ukazujący dzieje i dokonania małżeństwa Kamińskich. Artykuł „Żydzi w teatrze krakowskim za dyrekcji Tadeusza Pawlikowskiego (1893-1899)” jest przeglądem wystawianych w Teatrze Miejskim w Krakowie sztuk polskich dramatopisarzy traktujących o tematyce żydowskiej oraz dramatów autorów żydowskiego pochodzenia. Tekst zatytułowany „Polsko-żydowski symultanizm teatralny (w latach międzywojnia)” traktuje o awangardowych poszukiwaniach artystycznych Szymona Syrkusa, Andrzeja Pronaszki i Michała Weicherta w Teatrze im. Żeromskiego na warszawskim Żoliborzu i w Jung Teater. Kolejny artykuł poświęcony jest historii i dorobkowi Polskiego Państwowego Teatru Żydowskiego. Pierwszą część materiałów kończy tekst opisujący teatralia na wystawie „1000 lat historii Żydów polskich” w Muzeum POLIN.

Druga część książki poświęcona jest dziejom teatru żydowskiego w Łodzi. Składają się na nią artykuły o łódzkim teatrze w XIX wieku: „Pierwsze przedstawienia polskie i niemieckie”, „Pierwsze przedstawienia żydowskie”, „Zacząło się od >>Małżeństwa Apfel<<” (o recepcji komedii Kazimierza Zalewskiego wybranej na inaugurację stałej sceny polskiej w Łodzi w październiku 1888 r. i programie asymilacyjnym Żydów w tym mieście), „Helena Modrzejewska w kosmopolitycznej Łodzi (1891)” oraz „Łódź teatralna: polska, niemiecka i żydowska. Współpraca i rywalizacja” (ten artykuł obejmuje dzieje wymienionych teatrów nie tylko w XIX w. ale także w wieku XX - aż po 1939 r.).

Trzecia część zatytułowana „Zagłada” zawiera teksty o muzyce i teatrze w Litzmannstadt Ghetto i getcie warszawskim w czasie II wojny światowej. Obok omówień działalności kulturalnej w obu gettach podczas II wojny światowej prof. Anna Kuligowska-Korzeniewska zamieściła wywiad z malarzem i scenografem Pinkusem Szwarcem o jego działalności w getcie łódzkim, tekst o „Fabryce muchołapek” Andrzeja Barta – powieści przedstawiającej fikcyjny proces

Przełożonego Starszeństwa Żydów Chaima Mordechaja Rumkowskiego zamieszczony w „Dialogu” (nr 1/2010) a także artykuł o okolicznościach wystawienia sztuki „Miłość szuka mieszkania” Jerzego Jurandota napisanej w 1942 r. oraz wydania jego książki „Miasto skazanych. 2 lata w warszawskim getcie”, w której zamieszczono ten dramat. Tę część książki uzupełniają teksty: o dramacie „Wielkanoc” Stefana Otwinowskiego dokumentującym powstanie w getcie warszawskim oraz jego wystawieniach na scenach polskich, reportażu Hanny Krall „Zdażyć przed Panem Bogiem” i jego wystawieniu w warszawskim Teatrze Popularnym w reż. Kazimierza Dejmka oraz o artykule „Alle Juden raus!...” Tymona Terleckiego zamieszczonym w listopadowym numerze z 1943 r. wychodzących w Londynie „Wiadomości Polskich, Politycznych i Literackich”. Artykuł był sprawozdaniem z reportażu Antoniego Szymanowskiego o likwidacji getta warszawskiego.

Na ostatnią część książki zatytułowaną „Po polsku” składają się teksty o dramatach pisarzy pochodzenia żydowskiego i ich wystawieniach na scenach ziem polskich. Są to „Szulamis, córka Jerozolimy” Abrahama Goldfadena, „Pieśniarze getta” Andrzeja Marka (Marka Arnsztejna), „Mirla Efros” Jakuba Gordina oraz dramaty Szaloma Asza.

Zebrane w tym tomie rozproszone po różnych wydawnictwach teksty prof. Anny Kuligowskiej-Korzeniewskiej o teatrze żydowskim na ziemiach polskich, to pokłosie ćwierćwiecza jej zainteresowań tą problematyką. Czytane en bloc pozwalają zagłębić się w niezmiernie ciekawe relacje polsko-żydowskie na gruncie teatru.

Anna Kuligowska-Korzeniewska, „Polska >>Szulamis<<. Studia o teatrze polskim i żydowskim”, Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie, Warszawa 2018.